

*“Ik sta verbaasd hoe ouderwets
ons bureau eigenlijk is”*

Interview met Don Murphy van VMX Architects

“Als je innovatieve projecten wilt maken, heb je bij een commerciële opdrachtgever meer kans dan bij een culturele opdrachtgever”

Agenda staat, hebben we gemaakt toen we nog werden beschouwd als jonge architecten. Henk Bouman en Louis Meijer waren zich niet bewust van het feit dat architectuur onderhevig is aan mode. Zij wilden slechts een gebouw binnen het budget en wij hebben dat geleverd. Maar corporaties en ontwikkelaars zoals de Principaal, Vesteda en Vestia, opereren anders. Vesteda bekleedt in Nederland de positie van Prada, ze ontwikkelt een zekere standaard, waarvoor je de hoofdprijs betaalt. De overigen opereren als verzamelaars en curators. Zij willen een MVRDV of een Claus en Kaan aan hun collectie toevoegen. Commerciële overwegingen spelen daarbij veel minder een rol.

In je boek schrijf je, dat je in Londen op school leerde dat de architect geen ontwerper is van objecten, maar in de eerste plaats een organisator. De architect moest het volk bepaalde sociale en culturele waarden bijbrengen. Toen jij je praktijk startte wilde je echter zowel de culturele als de commerciële wereld aanspreken. Kun je deze tegenstrijdigheid verklaren?

Het keerpunt was mijn komst naar het Berlage Instituut. Ik kwam naar Nederland met het idee, dat de groep architecten rond Van Eyck en Hertzberger sociaal bewogen was. Het Berlage Instituut was echter zuiver object- en ontwerpgeoriënteerd. Kenneth Frampton die kritische weerstand predikte en in de begintijd invloedrijk was, had toen het pleit al verloren. De digitale revolutie begon en architecten als Koolhaas en Nouvel waren aan de winnende hand. Toen ik zag hoe Hertzberger en zijn staf daarop reageerden, begon ik sterk te opteren voor een andere praktijk. Het is gevaarlijk te zeggen, maar in hun opstelling school veel hypocrisie. Ze gaven voor geen commerciële bedoelingen te hebben, terwijl dat in werkelijkheid wel zo was. Tegelijk was ik de mening toegedaan dat in de commerciële wereld potentieel zat. Van dat laatste ben ik overigens wel teruggekomen. Wat ik in Londen heb geleerd heb ik overigens nooit overboord gezet. In Londen werd ons geleerd politieke standpunten te koesteren, maar een architect kan niet te politiek zijn. We moeten een ontwerp maken, dat is onze taak. Goede architectuur is niet per definitie politiek correcte architectuur. Ons idee dat het ontwerpen meer inhoudt dan het maken van een gebouw, heeft zijn wortels in de Londense school.

Als je Agenda leest, dan lijken cultuur en commercie twee polen in jullie werk te zijn. De ontwerpen worden beargumenteerd op grond van esthetische en economische overwegingen, waarvan de inhoud in de tijd verandert.

Het is bij ons nu niet meer zo zwart-wit als aan het begin van het bureau. Beide aspecten zijn nu veel meer met elkaar verweven. Naarmate je als architect meer ervaring opdoet, kun je beter omgaan met commerciële opdrachtgevers, omdat je kunt terugvallen op een 'body of work'.

Wel valt ons op, dat onze commerciële opdrachtgevers nu het meest vooruitstrevend zijn, terwijl de culturele opdrachtgevers veel terughoudender zijn. In Hoogvliet doen we een project met twee partijen. Het merkwaardige is, dat het project dat we doen met twee makelaars, veel vooruitstrevender is dan het project voor Vestia, een corporatie met sterke socialistische wortels. Waarom dat zo is? Commerciële opdrachtgevers zijn bereid veel meer risico's te nemen. In het huidige klimaat moeten de culturele opdrachtgevers ook

de markt op, maar zij durven geen risico te nemen. 'They lack the balls'. Dat betekent dat wanneer je als architect innovatieve projecten wilt maken, je bij een commerciële opdrachtgever meer kans hebt dan bij een culturele opdrachtgever.

In je boek staat een passage waarin je uitlegt dat de droom van het versmelten van de culturele en commerciële wereld op een gegeven moment een nachtmerrie werd. Commerciële opdrachtgevers zouden niet zijn geïnteresseerd in architectuur. Wat veroorzaakte deze teleurstelling?

Op dat moment zaten we vier jaar in de business. Tot dat punt hadden we samengewerkt met Ed Veenendaal, een man met een van de meest interessante netwerken in Nederland. De belofte dat daaruit voor VMX grote opdrachten waren te halen, is nooit ingelost. We waren simpelweg niet in staat om hen over te halen. Dat leidde op dat moment tot teleurstelling. Je moet ook bedenken dat in die tijd de belangstelling voor architectuur nog niet zo was als ze nu is. Nu is vrijwel ieder opdrachtgever zich bewust van architectuur.

Je boek bestaat bijna uit een parade van opdrachtgevers, variërend van de gehaaste opdrachtgevers tot de opdrachtgever waarmee je bijna een love affair begint. Wat is voor jou de volmaakte opdrachtgever?

Onze meest volmaakte opdrachtgevers tot nu toe zijn die van het Gele Huis en van IJburg 23. Edwin was een heel goede opdrachtgever, maar hij had naar mijn idee meer kunnen en moeten sturen. Appreciatie en affectiviteit zijn belangrijk, maar deze moet van twee kanten komen. In een liefdesverhouding moet altijd een zeker evenwicht bestaan. De perfecte opdrachtgever stelt je vragen en daagt je uit. Hij heeft de moed tegen je in te gaan, maar tegelijk ook met je mee te gaan.

Aan het begin van je carrière ambieerde je een bureau dat kon inspelen op eigentijdse wensen en dat in staat zou zijn nieuwe programma's te formuleren als resultaat van maatschappelijke veranderingen. Terugkijkend op de eerste twaalf jaar, vind je dat je daarin bent geslaagd?

Ik sta verbaasd hoe ouderwets ons bureau eigenlijk is. We zitten in ons kantoor, worden gebeld, presenteren ons werk en krijgen vervolgens een opdracht, klassieker kan het niet. We netwerken vrijwel niet en er zijn mensen die ons niet gemakkelijk benaderbaar vinden. De mensen die ik kende van het Berlage Instituut en overal hun bureau hebben opgezet, zijn veel meer multidisciplinair en multi-tasked.

In de tentoonstelling 9+1 van Kristin Feireiss werden jullie gepresenteerd als een van de meest traditionele bureaus. Jullie gebouwen zouden een bijna klassiek gevoel van proportie, schaal en ritme uitzstralen. In Agenda leg je echter sterk de nadruk op de experimentele kant van je bureau. In ieder project zoeken jullie naar mogelijkheden om ruimtelijke experimenten uit te voeren.

Architectuur moet altijd iets van innovatie bevatten in plattegrond, typologie

In het zojuist bij Uitgeverij 010 verschenen boek VMX Agenda schetst Don Murphy samen met zijn partner Leon Teunissen een onthullend beeld van de praktijk van een jong architectenbureau, dat werd opgezet in de hoogtijdagen van Super Dutch. Murphy en Teunissen leggen hun projecten uit, maar verhalen ook van de successen en de tegenslagen bij het realiseren hiervan. Het resultaat is een ongebruikelijk boek, waarin fel van leer wordt getrokken tegen de opdrachtgevers, maar ook als dat nodig is, de hand in eigen boezem wordt gestoken. **Harm Tilman Foto's Onno Kummer**

De vorm van Agenda deed me denken aan de agenda's die we vroeger hadden op de middelbare school. Grijsje blaadjes waarop je je huiswerk en je toetsen moest vermelden, waarin je zat te tekenen als je je verveelde, afgewisseld met kleurplaten van je favoriete popsterren. Is dit het beeld dat je wilde overdragen, dat je als architect je huiswerk moet doen om goede architectuur te maken?

De vorm van het boek ontstond op het laatste moment. We wilden geen koffietafelboek maken, want in de basis zijn dat folders en geen publicaties. De uitgever had een sterke voorkeur voor de romanvorm. Zo'n boek dat je gemakkelijk kunt lezen in bed, op het station en in de trein. Bij ons stond het idee voorop van de agenda als een tijdslijn, maar ook als een politieke agenda. Om dit te verduidelijken in de tekst, heb je illustraties nodig. Zo ontstond het idee van een roman die is ondergebracht in een schetsboek. Je ziet dit terug in de bladspiegel, waarop de tekst tegen de rug is geplaatst en waar omheen alle schetsen, tekeningen, brieven en dergelijke zijn te vinden. De kleurafbeeldingen zijn op ander papier gedrukt, zoals vaak gebeurt in een roman.

Het boek heet Agenda, maar had evengoed My Way kunnen heten, naar het liedje van Frank Sinatra. Het is een persoonlijk verslag van jullie gang door, en ontwikkeling in, de architectuur. Je verhaalt niet alleen van de successen, maar ook van de zogenoemde fouten die je hebt gemaakt. Het is geen verhaal, waarin de geschiedenis op een haast lineaire manier wordt getoond, zonder tegenslagen, zonder lastige opdrachtgevers, zonder omstandigheden. Ergens in het begin schrijf je. "But slowly you find your way", een zinsnede die goed als motto kan dienen. Waarom wilde je dit verhaal vertellen?

In het buitenland staan mensen altijd versted van de kansen die architecten hier worden geboden. Mij word altijd gevraagd: hoe krijgen jullie het voor elkaar. Het leek me interessant dat verhaal te vertellen, niet op een onware manier, maar zoals het echt is geweest. Ik werd sterk geïnspireerd door de monografie van Arne van Herk en Sabine de Kleijn, waarin allerlei onverwachte aspecten van hun werk aan de orde komen, zoals de houten schoenen van Arne. We proberen zo veel mogelijk waarachtig te zijn. Mijn grootste zorg was, dat ik over iedereen zou gaan klagen of dat ik alsnog mijn gelijk zou willen halen. Daarom heb ik mijn schoonmoeder het boek laten lezen. Ze vond het een goed boek, ook omdat ik mijn eigen fouten erken en ze niet onder stoelen of banken steek.

Toch is je oordeel over sommige mensen, vooral bepaalde opdrachtgevers, niet mis.

We hebben het hier en daar afgezwakt. Zo wilde een opdrachtgever met ons naar het bordeel. Dit hebben we om privacy redenen buiten het boek gehou-

den. Een andere opdrachtgever liet zich in negatieve bewoordingen uit over de buurt waar het gebouw moest komen. We vonden het niet kies dat op te schrijven. Maar verder draaien we er inderdaad niet omheen.

Met datgene wat je wel hebt opgeschreven, loop je uitgesproken intellectuele risico's.

Voor dit boek hebben we twee keer subsidie aangevraagd. Het Stimuleringsfonds voor Architectuur gaf ons wat geld voor het onderzoek, maar niet voor de publicatie. Voor dit laatste kregen we geld van het Fonds voor Bouwkunst. Anne Hoogewoning die daar werkt, vroeg zich hardop af, wat dit boek VMX zou brengen. Onze zorg was, dat de opdrachtgevers die in dit boek voorkomen, zich wellicht niet zullen herkennen in het door ons geschetste beeld. Veel van onze opdrachtgevers keren nooit meer terug naar ons, ook al zijn ze heel tevreden. We begrijpen dit niet, want we voelen ons superverantwoordelijk voor ieder project en we bieden ze een enorme service. De enige verklaring is, dat het proces misschien te intens is. Wij kiezen immers nooit de meest voor de hand liggende weg. Voor een opdrachtgever kan dat vermoeiend zijn. Daarom draaien we het tegenwoordig om. Als we aan een project werken, grappen we met onze opdrachtgever, dat we nooit meer voor hem willen werken.

De relatie tussen opdrachtgever en architect is sterk verzakelijkt. Opdrachtgevers weten wat ze willen en zoeken daar iedere keer opnieuw de passende architect bij. Van relaties tussen opdrachtgever en architect die een leven lang duren, zoals tussen Van der Vlugt en Van Nelle directeur Van der Leeuw, hoor je tegenwoordig vrijwel niet meer. Betreur je dat?

We doen nu een project met Edwin Oostmeijer, die onlangs met een project in Utrecht de Gouden Piramide voor goed opdrachtgeverschap won. Vandaag doet hij een ontwerpstudie met ons, het volgende project zal gaan naar Onix. Voor hem staat het ontwikkelen van projecten gelijk aan het verzamelen van kunst. Als aan zijn collectie een VMX is toegevoegd, is het voldoende. Het leven is te kort, met het maken van een gebouw ben je al snel vijf tot acht jaar bezig. De patronage is dus sterk veranderd. Zo zijn er ontwikkelaars die altijd op dezelfde architecten teugvallen, zoals Duinker Van der Torre met Uba uit Uithoorn. Want waarom zou je een winnend team ontbinden? Maar op het gebied waarop wij ons bewegen, zijn de opdrachtgevers vooral verzamelers van namen.

Daarmee zeg je, dat de architectenkeuze afhangt van de markt waarop de opdrachtgever zich beweegt. Beweegt jullie architectuur zich meer op het terrein van de mode?

In zekere zin wel, al staan we nu op een keerpunt. Veel van het werk dat in

en materialisatie. Architectuur is een zaak van evolutie en van experimenten die keer op keer worden gedaan. Ten tijde van 9+1 hadden we nog niets gebouwd, alleen meegedaan aan een paar prijsvragen. We werden toen neergezet in het hokje van de Zwitserse school, maar zonder dat goed kennis was genomen van ons werk. Voor ons is het experiment cruciaal. Opdrachtgevers zijn hierin niet geïnteresseerd.

De Super Dutch architecten zochten de experimenten vooral in de kansen die het architectuurbeleid bood. De resultaten waren buitengewoon, op een bepaalde manier prachtig, maar zonder direct impact te hebben op de alledaagse omgeving. In welke richting zoeken jullie?

Wij experimenteren vooral in ruimtelijke en sociale condities. Ten tijde van ons project van de Sarphatistraat werd veel gesproken over individualisering en individueel ruimtegebruik. Het leidde tot een bevroren vorm van individualiteit, waarin de ruimtes op een ingewikkelde manier in elkaar werden gevlochten. Wij opteerden voor een oplossing waarin de gebruikers zich de ruimte toe-eigenen. Aan de Sarphatistraat ontwierpen we daarom lofts met een groot raam. Onze experimenten zijn niet gericht op buitengewone dingen, maar op hoe je woont, hoe je door de ruimte loopt en dergelijke.

In Agenda neem je positie in tegen het idee van een Dutch school of een Super-Dutch generatie, maar intussen is het beeld wel gevestigd. Hoe onderscheiden jullie je van dit beeld?

Afgezien van MVRDV heeft het me altijd verbaasd waarom deze architecten zoveel aandacht hebben gekregen. Zij zijn het slachtoffer van hun eigen mediastrategie geworden. Maar de architectuur als geheel heeft ervan geprofiteerd. De mensen werden zich ervan bewust en anderen hebben daarvan kunnen profiteren. Maar wij hebben onszelf nooit in die zin geprofileerd.

Al jullie projecten kenmerken zich door een enorme wil tot bouwen. In ieder project willen jullie je ideeën tot uitdrukking brengen door middel van gebouwen. Hoe verhouden jullie je tot de technische en economische condities van het bouwen?

Ik ben alleen geïnteresseerd in architectuur die tot een gebouw leidt. De generatie vóór ons, mensen zoals Arets en Van Berkel, bouwde zijn carrière op papieren architectuur. Zij waren gefascineerd door de tekening, maar ik werd daardoor teleurgesteld. We richtten ons bureau op in een tijd dat het bouwen mogelijk werd. We zijn ons altijd heel bewust van de mogelijkheden die we hebben om te bouwen. Leon is een manager van het bouwproces en

de economie ervan. Architectuur zonder bouwen is niet te voor te stellen. De discipline is in de huidige tijd meer beperkt in wat ze kan doen. Veel macht is bij de architect weggehaald. Bij ieder project onderzoeken we dan ook hoeveel macht we kunnen terugwinnen door het programma, de keuzes van de opdrachtgever en de details van het project te beïnvloeden. We proberen dus ook het bouwen te beïnvloeden, vanuit het idee dat we zo een beter resultaat kunnen krijgen. In Nederland is het bouwen sterk gestandaardiseerd, het is een tool-kit waarvan je de delen kunt samenstellen. Om daar aan te ontkomen, zoek ik naar een grotere betrokkenheid bij alle delen van het bouwproces.

Ik werd getroffen door je gebruik van woorden als waarheid, goed en kwaad, liefde en vertrouwen. In je praktijk en de relatie die je daarin opbouwt tot de opdrachtgever, zijn dit de belangrijkste categorieën. Pleit je voor de invoering van een beroepsethiek?

De architectuur is een van de weinige creatieve disciplines die afhankelijk is van veel andere partijen. Terwijl een schilder of beeldhouwer op zichzelf kan werken, is de architectuur gebonden aan de meest uiteenlopende disciplines. Om met elkaar te werken heb je een ethiek nodig. Agenda is in deze zin voor mij een heel emotioneel boek.

Hoe zien de komende twaalf jaar van VMX eruit?

We zijn trage leerlingen. Agenda maakt duidelijk, hoe moeilijk het is een architect te worden. Het boek is een soort coming out: ik durf er nu pas voor uit te komen, dat ik een architect ben. Ik weet nu hoe het moet. In de komende jaren wil ik me dan ook vooral daarop concentreren. We zijn van mening dat we in minder tijd een beter resultaat kunnen bereiken. Ook onze communicatie willen we gaan verbeteren. Op dit moment hebben we niet eens een website. Na het boek realiseren we ons plotseling, dat we als architect ook moeten communiceren, maar op een andere manier dan de laatste vijftien jaar usance is geworden. Tot slot zou ik graag in het buitenland werken. Op dit moment werken we aan de Ierse ambassade in Wassenaar, dat vanwege de opdrachtgever een geheel ander en ongebruikelijk project is. Wanneer je eenmaal lang in een bepaald land werkt, zie je op een gegeven moment ook de beperkingen ervan.

'VMX Architects, Agenda', onder redactie van Oliv Klijn, Don Murphy en Leon Teunissen, Engels, 288 pag., hardcover, 340x245 mm, €34,50, ontworpen door Mevis & Van Deursen, ISBN 97 890 6 450 575 1, Uitgeverij 010, Rotterdam

De twee partners van VMX Architects. Links Leon Teunissen, rechts Don Murphy.